МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Кваліфікаційна робота
рівень вищої освіти – бакалавр

тема: «Проблеми та перспективи політичної освіти молоді в умовах інформаційного суспільства»

Виконала:студентка_4_ курсу, групи _Р1-В22_
напряму підготовки (спеціальності)
_____052 Політологія_____
(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)
_____Лєснік Анастасія Михайлівна_____
(прізвище, ім’я та по батькові)
Керівник: _Чабанов Василь Григорович,
кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри політології та філософії_
(прізвище та ініціали, науковий ступінь, учене звання)
Рецензент:_____
(прізвище, ініціали, науковий ступінь, учене звання)

Кам’янець-Подільський – 2026 рік

ЗМІСТ

ВСТУП……3

РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИЧНА ОСВІТА МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ…….6

1.1 Поняття політичної освіти та її значення……...6

1.2 Особливості політичної освіти в інформаційному суспільстві……..12

РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПЛЬСТВА…….18

2.1 Основні проблеми політичної освіти молоді……18

2.2 Вплив інформаційного простору та соціальних мереж на політичну освіту молоді……..22

2.3 Роль закладів освіти у формуванні політичної культури молоді…….....28

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ……..32

3.1 Шляхи вдосконалення політичної освіти молоді…….32

3.2 Використання цифрових технологій у політичній освіті молоді……36

ВИСНОВКИ……..40

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….43

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах суспільного розвитку політична освіта молоді має особливе значення. Сьогодні суспільство функціонує в інформаційному середовищі, що характеризується стрімким розвитком цифрових технологій, глобалізацією інформаційних потоків та активним використанням мережевих комунікацій. Інформація стала ключовим ресурсом для впливу на суспільну свідомість, політичні процеси та формування громадської думки.

Молодь, як найактивніша та наймобільніша соціальна група, перебуває під постійним впливом інформаційного середовища. Соціальні мережі, онлайн-медіа, цифрові платформи формують сприйняття політичних подій, державної політики та соціальних процесів. З одного боку, це відкриває широкі можливості для доступу до знань, участі в громадських ініціативах та реалізації демократичних прав. З іншого боку, надмірна кількість інформації, поширення дезінформації, маніпулятивні технології та пропаганда створюють ризики спотвореного сприйняття політичної реальності.

Проблема політичної освіти набуває особливої актуальності в контексті військової агресії росії проти України, коли інформаційний простір стає полем боротьби за свідомість громадян. Масові інформаційні атаки, фейкові новини та пропагандистські наративи впливають на політичні настрої суспільства, що вимагає підвищення рівня політичної культури та критичного мислення молодого покоління.

Політична освіта в таких умовах є важливим інструментом формування відповідального громадянина, здатного аналізувати інформацію, свідомо брати участь у політичному житті та протистояти маніпулятивному впливу. Вона сприяє розвитку демократичних цінностей, правової культури, громадянської активності та соціальної відповідальності.

Тому вивчення проблем та перспектив політичної освіти молоді в інформаційному суспільстві є своєчасним та необхідним для вдосконалення освітньої політики.

Мета дослідження полягає у розкритті сутності політичної освіти молоді, визначенні основних проблем її функціонування в умовах інформаційного суспільства та обґрунтуванні перспективних напрямів її розвитку.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання**:

1. Розкрити зміст поняття «політична освіта» та визначити її значення в сучасному суспільстві.
2. Охарактеризувати особливості політичної освіти в умовах інформаційного суспільства.
3. Визначити основні проблеми політичної освіти молоді на сучасному етапі.
4. Проаналізувати вплив інформаційного простору та соціальних мереж на формування політичних поглядів молоді.
5. З’ясувати роль закладів освіти у формуванні політичної культури молоді.
6. Обгрунтувати перспективні шляхи вдосконалення політичної освіти з урахуванням сучасних цифрових технологій.

Об’єктом дослідження є політична освіта молоді як складова суспільного розвитку.

Предметом дослідження виступають проблеми та перспективи розвитку політичної освіти молоді в умовах інформаційного суспільства.

Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові та спеціальні **методи дослідження**. Зокрема, метод аналізу та синтезу застосовано для визначення сутності політичної освіти та узагальнення наукових підходів до її розуміння; системний підхід дозволив розглянути політичну освіту як цілісний процес у структурі суспільних відносин; порівняльний метод використано для

виявлення особливостей політичної освіти в умовах інформаційного суспільства; метод узагальнення – для формулювання висновків і визначення перспектив розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному аналізі впливу інформаційного середовища на процес політичної освіти молоді та обґрунтуванні необхідності поєднання традиційних освітніх підходів із сучасними цифровими технологіями. У роботі уточнено роль медіаграмотності як складової політичної освіти та визначено напрями підвищення її ефективності в умовах сучасних викликів.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання теоретичних положень і висновків дослідження у навчальному процесі закладів вищої освіти, під час підготовки навчально-методичних матеріалів, написання наукових робіт.

Структура й обсяг роботи. Магістерська робота складається з трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 47 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИЧНА ОСВІТА МОЛОДІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1.1 Поняття політичної освіти та її значення

Перш ніж розкривати зміст та визначати суттєві характеристики поняття «політична освіта», доречно окреслити концептуальне поле ширшого поняття «державна політика». У сучасній політичній та соціологічній літературі існує значна кількість його тлумачень. Останнім часом все більше уваги приділяється з'ясуванню сутності цієї категорії. Водночас очевидною є термінологічна плутанина, яка породжує невизначеність та відсутність загальноприйнятого об'єднуючого поняття, а також використання поряд з ним інших споріднених термінів [15, с. 135].

Термін «politics» є дуже неоднозначним. В англійській мові існує три різні значення: polity (як форма), policy (як зміст) та politics (як діяльність), які характеризують різні аспекти та прояви однієї з життєво важливих сфер суспільства [1, с. 86-87]. У вітчизняному науковому словнику для всіх трьох проявів є лише одна зазначена категорія, що впливає на семантичну невизначеність. На думку О. Дем'янчука, для розуміння різниці у значенні цих термінів необхідно звернути увагу на те, що до терміна politics «немає сенсу додавати... будь-які додаткові уточнення», тоді як термін policy використовується з різними прикметниками (суспільна, державна, урядова, освітня, фінансова, податкова, транспортна тощо) [6, с. 89].

Політична освіта як соціальне явище та політичний процес дедалі більше привертає увагу академічних кіл. Це пов'язано з тим, що вона є основним інструментом формування відповідної політичної культури у населення, як гарантія стабільності політичних систем та режимів. Так само, як і політична культура,

політична освіта, яка покликана її формувати, несе на собі відбиток політичної системи, складовою якої вона є [7, с. 62].

Політичну освіту слід розглядати як цілеспрямований процес формування у індивідів системи політичних знань, цінностей, норм поведінки та навичок участі в суспільно-політичному житті. Вона є частиною ширшого процесу політичної соціалізації та забезпечує передачу політичного досвіду з покоління в покоління. На відміну від політичної пропаганди, політична освіта базується на принципах плюралізму, критичного мислення та усвідомленого вибору.

У тоталітарному режимі, коли головну роль у забезпеченні стабільності суспільного життя відіграє примус до поведінки населення, визначеної диктатором або правлячою елітою, а не законами, і суть цієї поведінки добре описується відомим виразом «активна несвобода», політична освіта не відіграє такої великої ролі, як апарат контролю та примусу. І все ж, прагнення мінімізувати застосування сили змушує державу проводити заходи щодо навчання населення певним способам поведінки. Очевидно, що саме вплив системи політичної освіти на свідомість громадян може певною мірою пояснити часом фанатичну відданість мас партійним та державним лідерам у фашистській Німеччині, Італії часів Беніто Муссоліні та сталінському Радянському Союзі.

Авторитарний режим, який передбачає примус до виконання населення законів та постанов, виданих керівництвом держави, без ретельного врахування інтересів громадян, потребує політичної освіти ще більшою мірою, ніж тоталітарний режим як система «інструктажу» людей щодо правил поведінки, дозволених у суспільстві. Можна сказати, що на відміну від тоталітарного режиму, який ми визначаємо як «владу людини», авторитарний режим виступає як «влада системи», в якому кожен інститут, кожен клас і кожна соціальна група чи індивід виконує свої функції, а порушення цих функцій загрожує суспільству розпадом або, принаймні, серйозними конфліктами.

Демократичний режим, не заперечуючи важливості існування інституціоналізованої соціально-політичної системи, ставить інтереси громадян на перше місце та оптимізує соціально-політичну систему в процесах діалогу між інституціоналізованим управлінням та неінституціоналізованими соціальними групами та окремими громадянами. Зрозуміло, що і в цьому випадку політичній освіті слід надавати високий пріоритет у переліку основних функцій держави, але, на відміну від двох попередніх режимів, вона матиме радикально інший характер. Численні приклади функціонування систем політичної освіти в розвинених демократіях свідчать про її важливість для підтримки демократії стосовно практики впровадження політичної освіти в європейських країнах, США та Австралії [7, с. 63].

Політична освіта реалізується на основі певних принципів, серед яких ключовими є принципи плюралізму, ідеологічної нейтральності, відкритості, науковості та поваги до прав людини. Дотримання цих принципів особливо важливе в демократичному суспільстві, оскільки вони забезпечують, щоб політична освіта не перетворилася на інструмент ідеологічного впливу чи пропаганди.

Основними функціями політичної освіти є:

– когнітивна (формування знань про політичну систему, інститути влади, права та обов’язки громадян);

– ціннісна (виховання демократичних переконань, поваги до прав людини, принципів верховенства права);

– інтеграційна (включення людини в політичну систему суспільства);

– мобілізаційна (стимулювання активної громадянської позиції).

Реалізація цих функцій забезпечує стабільність політичної системи та сприяє розвитку громадянського суспільства.

Аналіз політичної освіти неможливий без урахування загальних принципів державної освітньої політики, в рамках яких вона реалізується. Термін «державна

політика в галузі освіти» або «державна освітня політика» почав використовуватися в науковій літературі 60-70-х років XX століття, коли в СРСР, США, європейських країнах та Японії освіту почали розглядати як найважливіший фактор економічного розвитку та соціального прогресу, як сферу, що потребує особливої уваги на національному рівні. Цей період характеризується «інформаційним вибухом», тобто швидким розвитком природничих та фізико-математичних наук.

Таким чином, значні успіхи СРСР у галузі космічних досліджень у 60-х роках стали чи не головною причиною зміни освітньої парадигми в усіх розвинених країнах світу. Фундаментальною особливістю освітньої політики в ці роки є пріоритет фінансування системи освіти та визнання її сферою національних інтересів.

У науковій та науково-популярній літературі наведено кілька визначень поняття «державна освітня політика». Ось деякі з них: освітня політика – найважливіша складова державної політики, інструмент забезпечення основних прав і свобод особистості, підвищення темпів соціально-економічного та науково-технічного розвитку, гуманізації суспільства, зростання культури. Освітня політика встановлює на основі громадської згоди фундаментальні цілі та завдання розвитку освіти, гарантує їх реалізацію через узгоджені дії держави та суспільства [4].

Виділимо основні тези, що характеризують освітню політику:

– завдання освітньої політики на сучасному етапі полягає у досягненні сучасної якості освіти, її відповідності поточним та перспективним потребам особистості, суспільства та держави;

– освітня політика – це невід’ємна частина державної політики, сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів щодо розвитку освіти;

– освітня політика – це сфера діяльності, пов’язана відносинами між соціальними групами щодо передачі накопиченого соціального досвіду новим

поколінням, передачі культури. Предметом освітньої політики є відносини або система відносин, що виникають у процесі діяльності;

– освітня політика – це, перш за все, політика, яка забезпечує розвиток і функціонування системи освіти. Вона спрямована на забезпечення суспільства знаннями, необхідними для соціального розвитку [9, с. 20].

У розвинених країнах освітня політика є важливою складовою соціальної стратегії. Освіта та освітня політика, що спрямовує її розвиток, виходять на перший план у державних програмах реформ [4].

Політична освіта має особливе значення в сучасному українському суспільстві. Цілком правильною є думка авторів, висловлена в праці «Соціологія: наука про суспільство», у передмові до якої зазначено: «Люди, позбавлені політичних знань, приречені на безмовність... Політична освіта є однією з умов перетворення українського суспільства з об'єкта маніпуляцій влади та опозиції, що конфліктує з нею, на колективного суб'єкта політики» [23, с. 8]. О. Ситник зазначає, що «зміна способу мислення людей, їхніх ціннісних орієнтацій стає передумовою демократичних перетворень. Демократія – це те, чим є громадяни... Політична освіта формує прихильність до цінностей демократії, мотивує людину до участі у вирішенні проблем громадянського життя» [24, с. 25-26]. Л. Старецька стверджує: «Саме викладання політології має бути спрямоване на формування у студентів поваги до демократії, на виховання політичної толерантності, готовності до компромісу та партнерства, прагнення до консенсусу» [25, с. 170].

Також доцільно розрізняти політичну освіту від таких близьких понять, як громадянська освіта та політична освіта. Громадянська освіта має ширший характер і спрямована на формування правової культури, поваги до демократичних цінностей, усвідомлення громадянських прав та обов'язків. На противагу цьому, політична освіта безпосередньо зосереджена на знаннях про політичну систему, механізми здійснення влади та форми участі громадян у політичному процесі. Політична освіта, у свою чергу, передбачає більш нормативний та ціннісно-

орієнтований вплив, який може мати ідеологічне забарвлення залежно від типу політичного режиму. Таке розмежування дозволяє чіткіше визначити предмет та функціональне призначення політичної освіти.

У західноєвропейських країнах утвердилися терміни для позначення процесу набуття знань про політику та культивування громадянської культури. Найчастіше там використовується поняття «civil education», яке етимологічно відповідає поняттю «громадянська освіта». Однак у деяких країнах (Австрія, Німеччина) використовується поняття політичної освіти (politische Bildung). Однак слід зазначити, що, незважаючи на цю різницю, ці поняття об'єднують освітні заходи з формування цінностей, навичок та знань громадянина, які є принципово важливими для відтворення та розвитку демократичних механізмів у суспільстві [18].

Політична освіта має складну внутрішню структуру, яка включає когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти. Когнітивний компонент передбачає набуття знань про політичну систему, емоційно-ціннісний компонент передбачає формування ставлення до влади, держави та громадянських обов'язків, а поведінковий компонент передбачає готовність до практичної участі в суспільно-політичному житті. Тільки гармонійне поєднання цих компонентів забезпечує формування зрілої політичної культури.

Політична освіта – це цілеспрямований та систематичний процес формування у людини знань про політичну систему суспільства, його інститути, механізми функціонування влади, права та свободи людини, а також розвиток відповідних ціннісних орієнтацій та моделей політичної поведінки. Вона включає не лише передачу теоретичних знань про державу, право, політичні ідеології та форми участі громадян у політичному житті, але й формування здатності критично розуміти політичні процеси, аналізувати соціально-політичну інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Політична освіта є важливим компонентом політичної соціалізації, забезпечуючи інтеграцію особистості в систему соціально-політичних відносин та сприяючи формуванню політичної культури. Вона може

реалізовуватися як у рамках формальної освіти (загальні середні та вищі навчальні заклади), так і через неформальні канали – діяльність громадських організацій, ЗМІ, публічні дискусії, освітні проєкти та цифрові платформи. Зміст та характер політичної освіти значною мірою залежать від типу політичного режиму, рівня розвитку громадянського суспільства та демократичних традицій, але її стратегічною метою залишається формування свідомого, відповідального та компетентного громадянина, здатного до активної участі в соціально-політичному житті держави.

Ми погоджуємося з думкою М. Морарі, що громадянин будь-якої сучасної держави повинен розуміти основи функціонування політичної системи, навіть якщо це безпосередньо не стосується сфери його професійних інтересів. Кожна людина хоча б періодично голосує та, примусово чи добровільно, бере участь у прийнятті рішень, що стосуються її територіальної громади чи держави в цілому. Крім того, дуже важливо знати свої права та володіти політико-правовими інструментами для їх захисту [16, с. 101].

Отже, політична освіта є важливим елементом функціонування будь-якої політичної системи. Її зміст, форми та методи залежать від типу політичного режиму, рівня розвитку громадянського суспільства та історичних особливостей держави. Вона відіграє ключову роль у формуванні політичної культури, забезпеченні легітимності влади та стабільності суспільного розвитку.

1.2 Особливості політичної освіти в інформаційному суспільстві

Поняття «інформаційне суспільство» увійшло в науковий обіг не так давно. Його розробляли та активно використовували економісти та маркетологи, соціологи та філософи, програмісти та політики. Це поняття покликане відобразити об’єктивну тенденцію нового витку еволюції цивілізації, пов’язаного з появою нових інформаційно-телекомунікаційних технологій, нових потреб та нового

способу життя. У науковій літературі існують певні розбіжності в думках щодо авторства поняття «інформаційне суспільство». Так, на думку деяких дослідників, поняття «інформаційне суспільство» увійшло в науковий обіг наприкінці 60-х – на початку 70-х років XX століття. Його автором був професор Токійського технологічного інституту Я. Хаясі.

На думку деяких вчених, сама природа економіки інформаційного суспільства надає пріоритет не державі, а окремій людині. Водночас основою інформаційного суспільства буде пряма демократія, демократія участі. При переході до інформаційного суспільства радикальні зміни в політичній системі зумовлені зміною моделі поведінки громадян, їх переорієнтацією з матеріальних цінностей на цінності самореалізації.

Інформатизація суспільства реально проникає не лише в бізнес, державу, безпосередньо у виробництво та сферу послуг, а й у повсякденне життя та спосіб життя. Без перебільшення можна сказати, що вона багато в чому змінила цінності людей. Деякі дослідники вважають, що в найближчому майбутньому сформується єдина комп'ютеризована та інформаційна спільнота людей, які проживають у будинках, оснащених численними електронними пристроями та комп'ютеризованими пристроями, та пов'язані телекомунікаціями.

З точки зору сучасної науки, в інформаційному суспільстві економічний розвиток, соціальні зміни, якість та спосіб життя залежать від наукових знань та способу експлуатації інформації, що характеризується такими ознаками:

– технологічні – поширення інформаційних технологій у суспільному житті (у виробництві, установах, системі освіти та в повсякденному житті);

– соціальні – інформація спричиняє зміни в якості життя, формується «інформаційна свідомість», інформаційна культура в широкому та вільному доступі до інформації;

– економічний – інформація стає провідним ресурсом економіки;

– політичний – свобода отримання та поширення інформації впливає на політичний процес, зміни якого виражаються у зростанні участі та консенсусу між різними класами та соціальними верствами населення;

– культурний – визнання культурної цінності інформації сприяє утвердженню інформаційних цінностей в інтересах розвитку окремої людини та суспільства в цілому [10, с. 16].

Аналізуючи вищесказане, слід задуматися: можливо, ми живемо в такій моделі суспільства. І це навіть не питання, а реальне твердження, адже зараз жодна людина не може уявити себе без певної інформації та знань у сучасних умовах.

Інформаційне суспільство – це особливий етап розвитку людства, який характеризується домінуванням інформації як основного ресурсу. Швидкий доступ до різних джерел даних, цифровізація суспільного життя та глобалізація медіапростору створюють нові умови для політичної освіти молоді. У таких умовах традиційні методи навчання, які базувалися переважно на лекціях, підручниках та аудиторних уроках, вже не можуть забезпечити повноцінне формування громадянської свідомості. Сучасна політична освіта передбачає не лише передачу знань, а й розвиток критичного мислення, медіаграмотності, навичок самостійного аналізу політичних процесів та здатності активно брати участь у суспільному житті [34].

В умовах інформаційного суспільства швидкість обміну інформацією, доступ до різних джерел та глобалізація медіапростору докорінно змінюють спосіб отримання знань. Це стосується і політичної освіти, яка вже не обмежується передачею інформації через лекції та підручники. Натомість, це передбачає розвиток критичного мислення, медіаграмотності та здатності самостійно аналізувати політичні процеси, а також активну участь молоді в суспільному житті. Таким чином, інформаційне суспільство формує нові вимоги до методів та змісту політичної освіти.

Однією з головних особливостей сучасної політичної освіти є широкий цифровий доступ до інформації. Сучасна молодь отримує політичні знання не лише з підручників та лекцій, а й через соціальні мережі, онлайн-курси, блоги, відеоплатформи та спеціалізовані політичні портали. Такий доступ дозволяє молоді формувати самостійну оцінку політичних подій, сприяє розвитку індивідуальної позиції та свідомого ставлення до суспільних процесів.

Важливо зазначити, що цифровий доступ не обмежується національними джерелами. Молодь має можливість ознайомитися з міжнародними новинами, політичними дискусіями в інших країнах, матеріалами міжнародних організацій та громадських ініціатив. Це розширює світогляд та формує глобальне бачення політичних процесів, що є новою особливістю політичної освіти в інформаційному суспільстві.

Ще однією ключовою особливістю є розвиток медіаграмотності та критичного мислення. В інформаційному суспільстві молодь щодня стикається з величезною кількістю медіаконтенту. Серед цього потоку легко попастися на фейки, маніпулятивні матеріали чи пропагандистські повідомлення. Тому медіаграмотність стає невід'ємною частиною політичної освіти.

Медіаграмотність включає навички:

– оцінювати джерела інформації та їхню достовірність;

– відрізняти факти від думок;

– розуміти цілі надання інформації та можливі маніпуляції;

– аналізувати політичні дискурси та способи формування громадської думки [13].

Критичне мислення разом із медіаграмотністю дозволяє молоді не лише сприймати політичну інформацію, а й осмислювати її, формуючи власну позицію та активну громадянську участь. Це суттєво відрізняє сучасну політичну освіту від

традиційної, де акцент робився лише на отриманні знань без активного аналізу інформації.

В інформаційному суспільстві освіта стає інтерактивною та практично орієнтованою.

Новітні методи дозволяють молоді не лише здобувати знання, а й застосовувати їх на практиці, оцінювати наслідки політичних рішень, взаємодіяти в групах та формувати колективні рішення. Інтерактивність робить політичну освіту більш захопливою та ефективною, оскільки учасники навчання активно залучені до процесу, а не залишаються пасивними споживачами знань [27, с. 38].

Наступною особливістю слід виділити інформаційне перевантаження та фрагментацію. Характерним явищем сучасного інформаційного суспільства є інформаційне перевантаження – надмірний потік політичної, соціальної та медійної інформації, до якої молодь має доступ щодня через Інтернет та цифрові платформи. Це явище супроводжується фрагментацією уваги, коли зміст подій сприймається не як цілісна картина, а як низка фрагментарних повідомлень, заголовків чи коротких відеороликів. Це призводить до того, що молодь часто отримує лише фрагменти інформації, які логічно не пов’язані між собою, що значно ускладнює їхнє глибоке розуміння політичних процесів. У такій ситуації традиційне споживання інформації (читання повних текстів, всебічний аналіз подій) все частіше замінюється поверхневим «кліповим» мисленням, коли увага перестрибує з однієї теми на іншу без ґрунтовного осмислення [8].

Ця особливість вимагає від політичної освіти не лише переказувати факти, але й навчати молодь структурувати, фільтрувати та аналізувати великі обсяги інформації.

Сучасна політична освіта має глобальний та мережевий характер. Молодь обговорює політичні теми онлайн, створює блоги, бере участь у міжнародних форумах та цифрових кампаніях. Це дозволяє їй формувати колективну громадянську позицію та обмінюватися досвідом з представниками різних культур

та політичних систем. Такий підхід сприяє не лише засвоєнню знань, а й розвитку активної громадянської участі [34].

Таким чином, інформаційне суспільство створює нові умови для політичної освіти, де основними факторами є доступність інформації, цифрові технології та глобальна взаємодія. Сучасна освіта повинна не лише передавати знання, а й формувати здатність до критичного аналізу, медіаграмотності та свідомої участі в політичному житті. У цьому контексті політична освіта стає інтерактивним та мережевим процесом, що сприяє розвитку активних, відповідальних та інформаційно компетентних громадян.

РОЗДІЛ 2. ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПЛЬСТВА

2.1 Основні проблеми політичної освіти молоді

В Україні питання політичної соціалізації молодого покоління перебувають у центрі уваги науковців та широкої громадськості країни. Це питання особливо актуальне сьогодні, враховуючи умови політичного, економічного та соціально-культурного транзиту, який Україна переживає протягом останніх двох десятиліть [14, с. 20]. У цих умовах політична освіта є одним із ключових механізмів формування активної громадянської позиції молоді.

Рівень знань багатьох випускників українських шкіл також не відповідає вимогам реальності. Так, у свідомості молоді за низки обставин виникають сумніви, наприклад, щодо необхідності дотримання законів, суворого дотримання встановлених правил. У суспільній свідомості частини молодих людей політична сфера асоціюється з корупційними практиками та скандалами.

Держава, декларуючи пріоритет досягнення європейських стандартів життя в економічній, політичній та культурній сферах, у реальній практиці внутрішньої політики не забезпечує навіть найелементарнішого для гідного існування людей [14, с. 21].

Наразі зростає кількість молоді, яка не пов’язує своє майбутнє з Україною, романтизм перетворюється на політичний прагматизм і нігілізм, збільшується міграційний потік найактивнішої частини населення. Для багатьох молодих людей політика стає непривабливою сферою для самореалізації. Непривабливі риси сучасного політичного процесу, а саме суперечності, невизначеність, конфліктність і криза, частково відчужують молодь від політики [14, с. 22].

Політична соціалізація постає як двосторонній процес взаємодії особистості та суспільства, в рамках якого суспільство впливає на особистість як спонтанно – через повсякденні життєві обставини, так і цілеспрямовано – через організовані механізми виховання та освіти. Водночас особистість здійснює мотивоване засвоєння соціально-політичних норм, цінностей, ролей і моделей поведінки, адаптуючись до вимог суспільства та реалізуючи власні інтереси. На сучасному етапі розвитку українського суспільства ключовими факторами в цьому процесі є сім'я, яка закладає первинні політичні ідеї та ціннісні орієнтації; групи однолітків, що формують норми поведінки та сприяють формуванню молодіжної субкультури; та інституції громадянського суспільства, зокрема молодіжні організації, діяльність яких залишається нерівномірною та часто нестабільною.

Важливу роль у політичній освіті відіграють навчальні заклади, які забезпечують систематичне ознайомлення молоді з державними символами, політичною системою, правами та обов'язками громадян та сприяють формуванню громадянської ідентичності. Потужний вплив здійснюють засоби масової інформації, які виступають основним джерелом політичної інформації та водночас транслюють моделі соціальної поведінки. Не менш значним є включення молоді в економічну сферу, що формує усвідомлення взаємозв'язку між соціально-економічними умовами та політичними процесами [17, с. 2].

Проблема інформаційної безпеки та медіаграмотності молоді є особливо актуальною в сучасних умовах. Зростання ролі соціальних мереж та цифрових платформ як основних джерел політичної інформації супроводжується поширенням маніпулятивного контенту, дезінформації та політичної пропаганди. За відсутності належного рівня критичного мислення це створює ризики формування спотворених політичних ідей та посилює недовіру до демократичних інституцій. Таким чином, політична освіта повинна інтегрувати елементи медіаосвіти як невід'ємну частину формування свідомої громадянської позиції.

Молодь незалежної України успадкувала від попередніх поколінь залишки патерналізму тоталітарної культури. Сучасній молоді доводиться долати психологічні та ідеологічні перешкоди, стереотипи тоталітарного минулого, зокрема безініціативність, безпорадність, подвійну мораль, звичку покладатися на батьківську опіку держави та водночас не довіряти їй, ірраціональну віру у всемогутність лідерів тощо. Набуття молоддю соціальної зрілості, життєвої компетентності, навичок громадянської та політичної діяльності можливе в процесі їхньої участі в будь-якій соціальній діяльності. Це може бути діяльність громадських, волонтерських, політичних молодіжних організацій, органів самоврядування тощо [19, с. 47].

Факторами низького рівня політичної активності нового покоління є стан самої політичної системи України, розмиття політичного простору, дії не реальних політичних сил, а їх симулякрів, які базуються не на ідеологічних позиціях, а на вузьких корпоративних інтересах. Відсутність консолідуючої ідеї, слабкість та суперечливість досвіду громадянської діяльності, неструктурованість та непрозорість політичного простору уповільнюють процес формування певних ідентичностей у політичній свідомості молоді.

Високий рівень недовіри до державних інституцій зумовлює негативне ставлення молоді до політичної діяльності загалом. Досвід старшого покоління, яке виховувалося в умовах відчуження від політичної сфери, не може бути застосований сьогодні. Це призводить до відчуження молоді, зниження її ролі в системі соціально-політичних відносин, до особистісної дезорганізації, проявів нігілізму серед молодого покоління [19, с. 48].

Система державної політичної освіти складається зі шкільних та університетських соціально-політичних дисциплін, політичних програм державних телерадіокомпаній, відповідних розділів друкованих ЗМІ, контрольованих урядом. Емоційна складова політичної освіти зводиться до формування певного ставлення до політичних об’єктів та явищ і пов’язана з формуванням емоційних уподобань

людей у політичній сфері. Ефективним засобом політичної освіти є різноманітні ритуали: демократичний спосіб передачі влади, дебати, урочисті збори, церемонії нагородження, паради, демонстрації тощо. Все це покликане формувати у молодого покоління, з одного боку, національний патріотизм та політичну толерантність, а з іншого боку, критичне ставлення до нав'язування будь-яких точок зору [20, с. 130].

Водночас, сучасний стан політичної освіти молоді в Україні характеризується низкою системних проблем. Перш за все, йдеться про відсутність цілісної та узгодженої державної стратегії розвитку політичної освіти, що призводить до фрагментації програм та нерівномірного впровадження в різних регіонах. Зміст навчальних курсів часто носить декларативний характер і не завжди орієнтований на формування практичних компетенцій, зокрема навичок критичного мислення, аргументованої дискусії та свідомої політичної участі.

Крім того, значною проблемою є формалізація викладання соціально-політичних дисциплін, яка зводиться до набуття теоретичних знань без належного залучення молоді до інтерактивних форм навчання. Такі методи, як моделювання виборчих процесів, дебати, аналіз кейсів, участь у молодіжному самоврядуванні, використовуються недостатньо, що обмежує практичний вимір політичної освіти.

Політична освіта часто обмежується лише патріотичним вихованням, яке іноді розуміється досить специфічно. Для того, щоб політична освіта відповідала соціальним вимогам, вона має бути системною та професійною, базуватися на науковій розробці фундаментальних питань. Політична освіта має допомогти молоді звільнитися від таких пережитків тоталітарної свідомості, як невіра у власну соціальну значущість, нехтування своєю та чужою гідністю, свободою, підкорення владі, нерішучість тощо [20, с. 131].

Окремою проблемою залишається заміна політичної освіти виключно національно-патріотичною освітою. Хоча формування національної ідентичності є важливою складовою державної політики, звуження політичної освіти лише до патріотичної риторики не забезпечує розвитку аналітичного мислення та здатності

критично оцінювати політичні процеси. Ефективна політична освіта повинна поєднувати формування ціннісних орієнтацій з розвитком здатності самостійно аналізувати політичну інформацію, розуміти механізми функціонування державної влади та брати відповідальну участь у суспільному житті.

Фактори, що негативно впливають на процес засвоєння молоддю політичних знань: відсутність чітких орієнтирів соціально-політичного та економічного розвитку; зміна культурних парадигм; криза традиційних інститутів освіти та виховання; політична турбулентність та конфронтація; низький рівень життя та безробіття; переорієнтація суспільного розвитку, криза ідеологій, цінностей та норм [26, с. 11].

Таким чином, проблеми політичної освіти молоді можна систематизувати за кількома напрямками: інституційним (відсутність комплексної державної політики та належної координації), змістовним (формалізм та декларативність навчальних програм), методологічним (обмежене використання інтерактивних форм навчання), а також соціально-політичним (недовіра до державних інституцій, маніпулювання інформацією, нестабільність політичного середовища). Поєднання цих факторів ускладнює формування зрілої політичної культури та знижує рівень активної громадянської участі молоді. Подолання цих проблем вимагає систематичного оновлення змісту, методів та організаційних форм політичної освіти з орієнтацією на формування відповідального, компетентного та активного громадянина.

2.2 Вплив інформаційного простору та соціальних мереж на політичну освіту молоді

На самому початку поширення Інтернету у світі, а саме наприкінці XX – початку XXI століття, дослідники в галузі соціальних наук намагалися дослідити, як нова на той час технологія комунікації та інформування суспільства могла вплинути на підвищення або зниження рівня політичної участі громадян. Політичну

участь у цьому випадку можна розуміти як самостійну поведінку громадян, з метою впливу на державну політику через голосування, створення петицій, обговорення нагальних проблем на муніципальних зборах, участь у політичній кампанії та внесення пожертв на неї [29, с. 42].

В одному з досліджень іноземних вчених, присвяченому цій темі, а саме впливу соціальної мережі Facebook на рівень активності громадян під час виборчої кампанії 2008 року в США, вчені зазначають, що перш за все необхідно розрізняти онлайн-політичну участь, тобто віртуальні мережі, які потребують менше часу та ресурсів, та політичну участь у реальному житті. Провівши емпіричне дослідження, автори зазначають, що серед молодих громадян, які користуються соціальними мережами, спостерігається тенденція до посилення уваги саме до політичної участі, яка не вимагає значної кількості часу, тобто в соціальних мережах, а політичні дії, що потребують більш значних зусиль у реальному житті, зустрічаються в меншій мірі. Водночас відзначаються позитивні ефекти від такої поверхневої політичної активності, з точки зору того, що з віком політична участь громадян зазвичай зростає, а активність у соціальних мережах дозволяє набувати громадянських навичок на ранніх етапах політичної соціалізації без зайвих витрат часу та зусиль. Автори роблять загальний висновок, що активне використання соціальних мереж може підвищити рівень політичної участі громадян, але все ще існують деякі суперечності, які потребують подальшого наукового аналізу [36].

Ще одне емпіричне дослідження, результати якого показали відсутність помітного впливу соціальних мереж на рівень політичної участі громадян, було проведено в США у 2012 році, а саме в штаті Айова. Автори дослідження спробували проаналізувати, як онлайн-соціальні платформи впливатимуть на поведінку електорату напередодні партійних зборів у цьому штаті, на яких зазвичай обираються кандидати від партій на національні вибори у Сполучених Штатах. Результати, отримані дослідниками, показали, що соціальні мережі не завжди відіграють значну роль у рішенні громадян брати участь у виборчому процесі, а

важливішими є фактори, пов’язані з індивідуальними особливостями кожного виборця. Водночас автори зазначають, що такі результати могли бути отримані, оскільки у своєму дослідженні вони розглядали громадян старшого віку, які на той час ще не використовували всіх можливостей онлайн-соціальних платформ [31].

Одне дослідження мало на меті з’ясувати, як соціальні мережі та політична інформація, що поширюється в них, впливають на рівень участі наймолодших громадян у виборах 2015 року в Данії. Основний акцент дослідження робиться на аналізі впливу соціальних мереж на тих, хто має право голосувати вперше. Автори зазначають, що наймолодші громадяни мають кращі навички використання нових технологій, ніж старше покоління, і можуть ефективніше використовувати соціальні мережі для пошуку необхідної політичної інформації. Водночас, на відміну від інших офлайн- та онлайн-медіа, платформи соціальних мереж та їхні алгоритми можуть забезпечити більш релевантну, різноманітну та цікаву інформацію для користувачів. Також зазначається важливість використання кандидатами соціальних мереж для встановлення комунікаційного зв’язку з виборцями, закликаючи до активної політичної участі, і це може мати більший відгук серед наймолодших громадян. Результати емпіричного дослідження показали, що для наймолодшого покоління соціальні мережі справді є вирішальними для їхньої політичної участі, тоді як більш традиційні медіа значно втратили свій потенціал впливу [33].

Соціальні мережі мають значний вплив на молоде покоління, зазвичай звертаючись до заклику до дії та спроби перетворитися на активного політичного діяча. Соціальні мережі передають інформацію, яка привертає увагу користувачів до соціальних та політичних питань. Більшість користувачів вважають, що соціальні медіа є надійним та найважливішим джерелом інформації. Соціальні медіа підштовхнули молодь до обговорення соціальних та політичних питань у зручному для них форматі [28, с. 254].

За результатами авторського опитування С. Махмуда та Е. Абдула, 30,4 та 27,6% молодих людей відповідно визначили себе як достатньо кваліфікованих та досить кваліфікованих для участі в політичному житті [32, с. 734]. Автор наголошує, що розуміння будь-якої проблеми є першим етапом її вирішення. Роль ЗМІ у трансляції певної проблемної ситуації для молоді є вирішальною, враховуючи доступність та зручність подання інформації молодим людям, особливо у випадку соціальних мереж.

Швидке зростання соціальних медіа в останні роки означає, що люди щодня стикаються з великою кількістю інформації, але досліджень щодо їх впливу на політичний інтерес бракує. Дві найпопулярніші соціальні мережі, Facebook та Twitter, надають величезну кількість політичної інформації, починаючи від новин про політику і закінчуючи політичними кампаніями, і молодь, як систематичні користувачі соціальних мереж, використовує цю інформацію найбільше.

У наш час молодь часто отримує політичну інформацію із соціальних мереж. Надана інформація є більш інтерактивною, орієнтованою на користувача, коротшою, легшою для обробки та візуально привабливою. Молодь все частіше публікує свої погляди на політичні та соціальні питання в Інтернеті, поширює новини, «підписується» на політиків, переглядає відео, пов’язані з політикою, та «твітить» про політику. Використання соціальних мереж може означати більший вплив інформації, а також більший інтерес до політики. Але спочатку варто привернути увагу аудиторії до політики. Тому можна зробити висновок, що соціальні мережі підходять для поширення знань серед молоді та неявно підвищують її політичний інтерес, а отже, відчутний вплив на формування політичних світоглядів [28, с. 255].

Водночас вплив соціальних мереж на політичну освіту молоді є амбівалентним. Алгоритмічні механізми персоналізації контенту формують так звані «інформаційні бульбашки», в межах яких користувачі отримують інформацію, яка здебільшого відповідає їхнім переконанням. Це може обмежувати

плюралізм думок та знижувати рівень критичного мислення щодо політичних подій. Крім того, поширення дезінформації, маніпулятивного контенту та емоційно забарвлених повідомлень створює ризики формування спрощеного або спотвореного політичного світогляду. Таким чином, політична освіта в цифрову епоху тісно пов’язана з розвитком медіаграмотності.

Формування політичної освіти молоді в сучасних умовах не можна розглядати поза контекстом національної ідентичності, оскільки політичні знання та цінності тісно пов’язані з уявленнями про державу, націю та громадянську відповідальність. У період соціальних трансформацій та воєнних викликів інформаційний простір стає не лише каналом передачі знань, а й середовищем для формування політичної самоідентифікації молодого покоління.

Соціальні мережі відіграють ключову роль у процесі формування національної ідентичності молоді, оскільки вони виступають не лише джерелом інформації, а й платформою для комунікації, самовираження та конструювання колективних уявлень про націю.

Серед основних аспектів, що впливають на формування української національної ідентичності молоді, слід виділити такі. Інформаційний простір та наративи (соціальні мережі формують уявлення молоді про історію, культуру, традиції та мову нації). Це простежується через популяризацію в TikTok та Instagram після початку повномасштабної війни: відео та ролики (невеликі динамічні відео з музикою або власним озвучуванням) про перехід на українську мову; треки українською мовою, такі як «Ой, у лузі стоїть калина червона»; флешмоби на підтримку української культури: кампанії на кшталт #speakUkrainian або #languagechallenge стимулюють молодь більше використовувати українську мову [2, с. 253].

Ще одним алгоритмом, що сприяє підсиленню або спотворенню патріотичних наративів, є кіберпатріотизм та активізм, що простежується через сторінки в соціальних мережах, присвячені історичній пам’яті української нації, молодь також

використовує соціальні мережі для організації акцій, флешмобів та поширення патріотичного контенту; під час війни в Україні соціальні мережі стали платформою для мобілізації суспільства та інформаційного опору. Прикладом може бути координація волонтерського руху та гуманітарної допомоги в Telegram, Facebook, Instagram та TikTok, які стали основними каналами комунікації між волонтерами, військовими та цивільними особами для організації збору коштів через різні фонди, такі як: Фонд «Повернення живим», UNITED24; спорядження та закупівля боєприпасів, допомога переміщеним особам, гуманітарна підтримка, евакуація тощо [2, с. 254].

Соціальні мережі також безсумнівно стали платформою для моральної підтримки та патріотичного духу суспільства та військових, адже контент, що поширюється в TikTok, Instagram, Facebook, Telegram та пов'язаний з військовими подіями, такий як: розповсюдження відео про успіхи Збройних Сил України; оперативні фото та відео з поля бою для міжнародних ЗМІ; висвітлення російських воєнних злочинів; формування підтримки серед світових лідерів та громадськості; волонтерські ініціативи на підтримку бійців; меми та гумор як елемент психологічного опору мотивує суспільство та підтримує бойовий дух. Наприклад, «Bayraktar Sound» став вірусним у TikTok та YouTube, що створило позитивний інформаційний фон для українців [2, с. 254].

Важливо наголосити, що політична освіта в цифровому середовищі реалізується не лише через споживання інформації, а й через активну взаємодію з нею. Коментування, обговорення, репости, створення власного контенту сприяють формуванню навичок аргументації, аналізу та оцінки політичних подій. Таким чином, соціальні мережі виступають не лише каналом передачі знань, але й інтерактивним простором для набуття політичної компетентності.

Отже, інформаційний простір та соціальні мережі виступають важливими факторами у формуванні політичної освіти молоді. Вони забезпечують доступ до політичної інформації, сприяють розвитку громадянських навичок, стимулюють

інтерес до соціально-політичних процесів та створюють умови для ранньої політичної соціалізації. Водночас цифрове середовище характеризується наявністю ризиків, пов'язаних з фрагментацією інформації, поширенням дезінформації та алгоритмічним відбором контенту. Вплив соціальних мереж на політичну освіту молоді є двояким: з одного боку, він розширює можливості для здобуття знань та громадянської активності, а з іншого – актуалізує необхідність розвитку критичного мислення та медіаграмотності як необхідних складових сучасної політичної компетентності.

2.3 Роль закладів освіти у формуванні політичної культури молоді

Освітні та наукові заклади є центрами формування громадянської позиції молодого покоління, а також реалізації заходів з політичної освіти дорослого населення. Формування громадянської позиції через систему освіти надає цьому процесу цілеспрямованості, методологічної строгості та дозволяє ефективно мобілізувати необхідні ресурси. Суспільство потребує концептуального визначення цієї галузі педагогіки, розробки навчальних програм, написання та поширення матеріалів і підручників, підготовки та перепідготовки вчителів, визначення стандартів і критеріїв оцінки знань [11, с. 7].

Водночас необхідно розрізняти поняття політичної соціалізації та політичної культури. Якщо політична соціалізація – це процес засвоєння індивідом політичних норм, цінностей та моделей поведінки, то політична культура відображає рівень їх внутрішнього прийняття, усвідомлення та практичного впровадження в суспільне життя. Саме освітні заклади виступають ключовим середовищем, у якому ці два процеси взаємодіють та взаємно зумовлюють один одного.

Необхідність політичної соціалізації молодого покоління в контексті суспільних інтересів сьогодні не можна заперечувати. Для забезпечення стабільності розвитку держави та її політичної системи молоде покоління має

пройти соціалізацію на основі основних соціально-політичних пріоритетів, норм і цінностей демократичного суспільства та держави. Інструментом соціалізації, здатним виконувати замовлення суспільства в необхідних масштабах і перспективі, може, в силу своєї специфіки та характеру своїх функцій, бути, перш за все, школа.

Школа є найважливішим інститутом політичної соціалізації, що зумовлено її місцем у державній структурі, а також можливістю поєднання максимальної кількості факторів спрямованого, латентного (прихованого) та спонтанного впливу на формування політичної свідомості та політичних пріоритетів молоді.

Роль школи в процесі політичної соціалізації полягає у формуванні умов для засвоєння молодим поколінням основних політичних норм та установок політичної поведінки в суспільстві з метою забезпечення стабільності політичної системи та її відтворення.

Реалізація цього завдання відбувається через низку механізмів: включення до навчальних програм громадянської освіти, історії та правознавства; формування демократичної культури взаємодії в шкільному середовищі; діяльність органів учнівського самоврядування; участь у соціальних та волонтерських проектах. Саме завдяки поєднанню навчальної та позакласної діяльності формується не лише обсяг політичних знань, а й відповідні ціннісні орієнтації та моделі поведінки.

Метою процесу політичної соціалізації в школі є не лише засвоєння учнями політичних норм та цінностей суспільства, а й формування активних громадян, здатних виконувати певні функції в політичній системі (виборчій, громадській тощо). Таким чином, школа, формуючи політичну свідомість, безпосередньо впливає на політичну систему суспільства.

Формування моделі політичної соціалізації в школі безпосередньо залежить, перш за все, від сутності політичного режиму та характеру політичної культури в конкретній країні [5].

Одним із найважливіших способів формування політичної культури молоді є освітньо-виховний процес у вищих навчальних закладах. Адже саме тут

здійснюється значна частина політичної освіти, метою якої є, перш за все, детальне інформування учнів про політичний процес, політичну систему суспільства та його норми. Саме навчальні заклади зобов'язані наповнювати навчальні плани дисциплінами, що сприяють утвердженню патріотичних цінностей та вихованню політично свідомих громадян своєї держави. Зокрема, це вивчення політології, політичної історії, основ демократії в європейських країнах, що дозволить нам врахувати помилки минулих поколінь та скористатися величезним соціокультурним досвідом, накопиченим у демократичних країнах.

Важливою умовою формування політичної культури студентів є також їхня залученість до політичного процесу, до практичної участі в різних формах політичної діяльності, їхня взаємодія з політичною реальністю. Адже практичні навички, форми та методи політичної діяльності виробляються на власному політичному досвіді. Студентська молодь завжди була рушійною силою політичних змін у країні. Сьогодні українське студентство є реальною політичною силою, яка повинна впливати на вибір політичних рішень та дій органів державної влади в Україні. Однак відсутність необхідної політичної підготовки серед молодих українців, низький рівень політичної культури та аполітичність призводять до необдуманих рішень та непоправних помилок у процесі формування українського громадянського суспільства та правової держави. Надзвичайно важливо та актуально сьогодні підтримувати студентську молодь та допомагати їй формувати власні світогляди щодо вибору правильних політичних орієнтацій та свого ставлення до влади [21, с. 197].

Водночас, ефективність впливу навчальних закладів на формування політичної культури значною мірою залежить від узгодженості державної освітньої політики, рівня підготовки педагогічних кадрів та наявності практико-орієнтованих форм навчання. Формальний характер викладання політичних дисциплін без залучення студентів до реальної громадянської діяльності може знижувати ефективність цього процесу.

В умовах сучасних трансформацій українського суспільства роль навчальних закладів у формуванні політичної культури набуває особливої актуальності. Виклики воєнного стану, процеси європейської інтеграції, розвиток громадянського суспільства вимагають від молоді високого рівня політичної відповідальності, критичного мислення та готовності до активної громадянської участі. Саме освітнє середовище здатне забезпечити формування таких якостей на системній та науково обґрунтованій основі.

Освіта та освітній процес, разом із практичною участю в суспільно-політичному житті, є чи не найважливішими факторами формування політичної свідомості та політичної культури сучасних українських студентів.

Таким чином, навчальні заклади відіграють вирішальну роль у формуванні політичної культури молоді, виступаючи основними інститутами її політичної соціалізації. Через систему виховної роботи, реалізацію громадянської освіти, розвиток демократичного середовища та залучення молоді до практичної соціально-політичної діяльності засвоюються політичні цінності, норми та моделі поведінки. Особливе значення має діяльність вищих навчальних закладів, які сприяють формуванню активної громадянської позиції студентів та готують їх до свідомої участі в політичному житті держави. Таким чином, ефективне функціонування освітньої системи є важливою передумовою формування демократичної політичної культури в сучасній Україні.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ МОЛОДІ

3.1 Шляхи вдосконалення політичної освіти молоді

У контексті трансформації українського суспільства та становлення демократичних інституцій особливе значення має формування політичної компетентності молоді. Саме молоде покоління є потенційним носієм демократичної політичної культури, але його рівень обізнаності про функціонування політичної системи, механізми державного управління та форми участі в суспільно-політичному житті залишається недостатнім. Тому питання вдосконалення політичної освіти молоді потребує комплексного та системного підходу.

Інформаційно-аналітичні матеріали Центру Разумкова підтверджують результати дослідження політичної освіти в Україні. Експерти високо оцінюють необхідність створення цілісної системи політичної освіти в Україні, яка б охоплювала також доросле населення. 45% оцінили цю потребу як нагальну, а ще 38% – як значну. Лише 7% зазначили, що така система не потрібна, а понад 2% – що така система вже існує. Серед особливостей політичної культури громадян, що визначають необхідність впровадження цілісної системи політичної освіти в країні, найбільше (77%) експертів відзначили низький рівень знань про політичну систему та її інститути.

Дві третини (66%) експертів відзначили вразливість громадян до популістських гасел та обіцянок, 56% – схильність до маніпулятивних політичних технологій, трохи більше половини (51%) експертів – нерозуміння соціально-економічних принципів та механізмів існування держави (включаючи формування бюджету, податкову систему) [30, с. 117].

Згідно дослідження центру Розумкова, стан політичної освіти в Україні має таку характеристику (див. рис. 3.1):

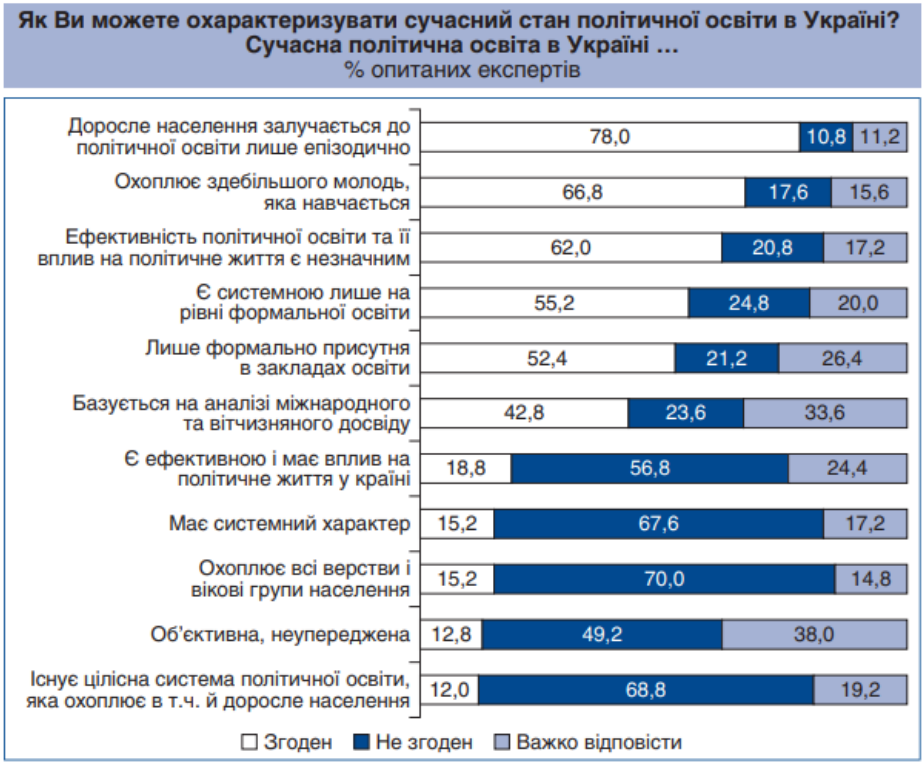

Рисунок 3.1 Характеристика сучасного стану політичної освіти в Україні [30, с. 119]

Ефективність методики викладання політичної освіти в навчальних закладах є середньою, що може свідчити про необхідність впровадження нових технологій викладання політики (див. рис. 3.2). Цей показник свідчить про те, що існуючі підходи лише частково забезпечують формування необхідних громадянських та аналітичних компетенцій в учнів та студентів. З огляду на сучасні соціально-політичні виклики, доцільно оновити зміст навчальних програм, а також активніше використовувати інтерактивні методи, цифрові інструменти та практико-орієнтовані форми роботи. Це сприятиме підвищенню зацікавленості учнів та глибшому розумінню ключових понять і процесів політичного життя.

Рисунок 3.2 Ефективність методик політичної освіти в українській школі [30, с. 121]

Наведені дані свідчать не лише про низький рівень політичної обізнаності громадян, а й про системні проблеми формування політичної культури, що особливо небезпечно для молоді як соціальної групи, що перебуває на етапі формування власного світогляду. Вразливість до популізму та маніпулятивних технологій безпосередньо пов'язана з недостатнім розвитком критичного мислення та навичок аналізу політичної інформації.

Актуальність побудови системи демократичної громадянської освіти в школах зумовлена вищезазначеними реаліями політичного життя в Україні, а також спонтанністю, непослідовністю та відсутністю систематизації зусиль, спрямованих на її демократизацію, низьким рівнем суспільного сприйняття демократичної системи та довіри до неї; недемократичним характером відносин між державою та суспільством та державою та особистістю.

Таким чином, нагальною потребою вдосконалення процесу впровадження політичної освіти та підвищення її ефективності є:

– проведення навчальних семінарів для учасників цільових груп компетентними фахівцями, які мають практичний досвід роботи в галузі політики, організацій державного сектору та державних установ;

– впровадження програм з підвищення обізнаності та підвищення компетентності вчителів у сучасних політичних тенденціях;

– активна участь відповідних громадських організацій у розвитку громадянської освіти на рівні школи;

– надання вчителям можливості підвищувати свою кваліфікацію в альтернативних закладах;

– організація ресурсних центрів громадянської освіти;

– налагодження тісної співпраці між педагогічними університетами, професійними громадськими організаціями, з одного боку, та регіональними інститутами післядипломної педагогічної освіти, методичними кабінетами, регіональними департаментами та управліннями освіти, з іншого;

– налагодження тісної співпраці молодіжних організацій з органами державної влади та стимулювання останніх до створення інформаційних продуктів, орієнтованих на дітей (прикладом цього може бути створення «дитячої» сторінки офіційних порталів органів державної влади та місцевого самоврядування);

– створення та поширення в суспільстві позитивного дискурсу та конструктивного діалогу навколо політичних проблем;

– активізація позакласної діяльності учнів, де вони могли б набувати та вдосконалювати свої навички участі в громадському житті.

Також важливо наголосити на необхідності зміни акцентів під час визначення показників якості політичної освіти з оцінки успішності засвоєння конкретної інформації (це лише проміжне завдання політичної освіти) на оцінку рівня таких характеристик, як здатність до продуктивної взаємодії, толерантність, відповідальність, готовність до самостійного вибору, ставлення до демократичних цінностей тощо [3, с. 13].

Впровадження цих заходів має здійснюватися комплексно, оскільки окремі ініціативи не забезпечать системного результату. Важливою умовою їх ефективності є координація між навчальними закладами, органами державної влади та інституціями громадянського суспільства. Особливу увагу слід приділяти формуванню у молоді не лише знань, а й практичних навичок участі – через моделювання діяльності органів влади, участь у молодіжному самоврядуванні, дебатних клубах та волонтерських проектах.

Більш активне використання інтерактивних, інформаційних та креативних методів у викладанні курсів громадянської освіти може значно підвищити її ефективність. Здатність викладача вести відкритий, чесний діалог зі студентами на важливі соціальні теми та, водночас, толерантність та повага до думки опонента є ключовими навичками викладача, яким він, власним прикладом, повинен навчати своїх студентів [3, с. 14].

Отже, покращення політичної освіти молоді передбачає перехід від фрагментарних ініціатив до цілісної, інституційно підтриманої системи, орієнтованої на формування активної громадянської позиції. Ефективність такої системи визначатиметься не лише рівнем засвоєння теоретичних знань, а й здатністю молоді критично оцінювати політичні процеси, брати на себе відповідальність за власний вибір та брати участь у демократичних практиках. Комплексне поєднання формальної освіти, позакласної діяльності, співпраці з державним сектором та впровадження сучасних освітніх методів створює основу для формування зрілої політичної культури молодого покоління.

3.2 Використання цифрових технологій у політичній освіті молоді

Цифровізація сучасного суспільства суттєво трансформує механізми політичної соціалізації молоді, змінюючи способи отримання інформації, форми комунікації та участі в суспільно-політичному житті. Сьогодні молодь отримує

значну частину інформації про політику через соціальні мережі, онлайн-платформи, відеохостинг та цифрові медіа. У зв’язку з цим використання цифрових технологій у політичній освіті набуває особливої актуальності та стає необхідною умовою підвищення її ефективності.

Згідно з положеннями Закону України «Про освіту», одним із пріоритетів державної політики у сфері освіти є формування компетенцій, необхідних для життя в інформаційному суспільстві, зокрема цифрових та громадянських компетенцій [22]. Це створює нормативну основу для інтеграції цифрових інструментів у процес політичної освіти молоді. Поєднання громадянських та цифрових компетенцій дозволяє не лише підвищити рівень обізнаності молоді про функціонування політичної системи, але й формувати здатність критично оцінювати інформацію, розпізнавати маніпуляції та протидіяти дезінформації.

Одним із ключових напрямків використання цифрових технологій у політичній освіті є використання інтерактивних онлайн-платформ. Освітні платформи дистанційного навчання (Google Classroom, Moodle, національні освітні сервіси) дозволяють організовувати курси громадянської освіти, проводити тести, інтерактивні опитування, форуми для обговорення суспільно важливих тем. Такий формат сприяє активному залученню студентів до освітнього процесу та розвитку навичок аргументованої дискусії.

Важливим інструментом також є використання соціальних мереж як простору для формування політичної культури молоді. Соціальні мережі можуть служити не лише джерелом інформації, а й платформою для моделювання демократичної комунікації. Організація онлайн-дебатів, створення тематичних груп, аналіз політичної реклами та інформаційних кампаній дозволяють студентам на практиці опанувати механізми участі в суспільному житті. Водночас необхідно формувати навички безпечної поведінки в цифровому середовищі та відповідального поширення інформації серед молоді.

Інтеграція елементів медіаграмотності у зміст політичної освіти заслуговує на особливу увагу. В умовах гібридних загроз та інформаційних впливів молодь є однією з найбільш вразливих груп до маніпулятивних технологій. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні наголошує на необхідності формування критичного мислення та здатності аналізувати соціально-політичні процеси [12].

Використання цифрових кейсів, аналіз фейкових новин, аналіз прикладів маніпуляцій інформацією сприяють розвитку аналітичних навичок та підвищенню стійкості до пропаганди.

Перспективним напрямком є використання технологій гейміфікації та симуляції. Онлайн-симулятори виборчих процесів, моделювання роботи парламенту чи органів місцевого самоврядування дозволяють молоді отримати практичний досвід прийняття рішень та зрозуміти складність політичних процедур. Ігрові формати підвищують мотивацію до навчання та сприяють кращому засвоєнню матеріалу завдяки емоційній залученості.

Особливе значення має використання відкритих даних та офіційних державних порталів в освітньому процесі. Робота з бюджетними показниками, аналіз статистичних даних, вивчення діяльності державних органів влади через відкриті ресурси формують розуміння прозорості та підзвітності влади у молоді. Такий підхід сприяє формуванню довіри до демократичних інституцій та усвідомленню власної ролі у моніторингу їхньої діяльності.

Водночас, використання цифрових технологій у політичній освіті має певні ризики. Серед них – інформаційне перевантаження, поширення недостовірної інформації, формування «інформаційних бульбашок», кібербулінг та радикалізація молоді під впливом онлайн-спільнот. Саме тому цифровізація політичної освіти повинна супроводжуватися формуванням етичних норм онлайн-спілкування, розвитком навичок перевірки джерел інформації та усвідомленням відповідальності за власну цифрову активність.

Міжнародний досвід також свідчить про ефективність інтеграції цифрових технологій у громадянську освіту. Зокрема, у звіті ЮНЕСКО наголошується, що цифрове громадянство передбачає не лише технічні навички, а й здатність активно брати участь у демократичних процесах за допомогою цифрових інструментів [35].

Таким чином, цифрові технології стають не просто допоміжним засобом навчання, а важливим елементом у формуванні сучасної політичної культури.

Тому використання цифрових технологій у політичній освіті молоді відкриває нові можливості для підвищення її доступності, інтерактивності та практичної спрямованості. Ефективна інтеграція цифрових інструментів сприяє розвитку критичного мислення, інформаційної стійкості та активної громадянської позиції. Водночас, успіх цього процесу залежить від рівня підготовки вчителів, наявності методичного забезпечення та системного підходу до поєднання цифрових та традиційних форм освіти.

ВИСНОВКИ

При дослідженні обранної наукової теми проведено комплексне дослідження сутності політичної освіти молоді, її ролі в сучасному суспільстві та особливостей її функціонування в умовах інформаційного розвитку. Проаналізовано основні проблеми, що впливають на ефективність політичної освіти, та визначено перспективні напрямки її вдосконалення з урахуванням сучасних цифрових викликів.

У першому розділі було розкрито, що політична освіта є важливою складовою формування свідомого, активного та відповідального громадянина. Вона передбачає не лише передачу знань про політичну систему, державні інститути, права та обов'язки громадян, а й розвиток критичного мислення, здатності аналізувати політичні процеси та брати участь у суспільному житті. Політична освіта сприяє формуванню політичної культури, громадянської позиції та демократичних цінностей.

Встановлено, що в умовах інформаційного суспільства політична освіта набуває нових рис. Сучасна молодь є активним споживачем інформації, зокрема через соціальні мережі, онлайн-платформи та цифрові медіа. Інформаційне середовище характеризується швидкістю поширення даних, великою кількістю джерел та різноманітністю точок зору. Це створює нові можливості для доступу до політичної інформації, але водночас породжує ризики маніпуляцій, поширення дезінформації та формування поверхневих уявлень про політику.

У другому розділі аналізуються основні проблеми політичної освіти молоді. Серед них варто виділити низький рівень зацікавленості частини молоді політичними процесами, недостатню мотивацію до участі в громадському житті, формальний підхід до викладання громадянської освіти, а також обмежену

практичну складову політичної освіти. Часто знання мають теоретичний характер і не підкріплюються реальним досвідом участі в громадських ініціативах.

Особлива увага приділяється впливу інформаційного простору та соціальних мереж на формування політичних поглядів молоді. Соціальні мережі стали одним з основних каналів отримання політичної інформації. Вони сприяють швидкому поширенню новин, організації громадських кампаній та мобілізації молоді. Однак, водночас, вони створюють інформаційні «бульбашки», де користувачі отримують переважно однобоку інформацію, що може впливати на формування упереджених або радикалізованих поглядів. Відсутність достатнього рівня медіаграмотності посилює ці ризики.

Визначено важливу роль навчальних закладів у формуванні політичної культури молоді. Саме навчальні заклади повинні створювати умови для розвитку критичного мислення, навичок аналізу інформації, здатності аргументовано відстоювати власну позицію та поважати думки інших. Ефективна політична освіта має бути інтегрованою, поєднуючи теоретичні знання з практичними формами роботи: дебати, тренінги, моделі роботи уряду, участь у громадських проектах.

У третьому розділі окреслено перспективи розвитку політичної освіти молоді. Зазначається, що одним із ключових напрямків удосконалення є оновлення змісту навчальних програм відповідно до сучасних викликів інформаційного суспільства. Необхідно посилити увагу до формування медіаграмотності, цифрової компетентності та навичок критичного аналізу інформації.

Важливим напрямком є більш активне використання цифрових технологій у процесі політичної освіти. Онлайн-курси, інтерактивні платформи, навчальні відео, віртуальні дискусійні платформи роблять навчання більш доступним, гнучким та цікавим для молоді. Використання сучасних технологій сприяє залученню студентів та учнів до обговорення актуальних політичних питань, розвитку комунікативних навичок та формуванню відповідального ставлення до участі в демократичних процесах.

Слід додати, що перспективним є також розвиток співпраці між навчальними закладами, органами державної влади, громадськими організаціями та молодіжними ініціативами. Така взаємодія дозволяє поєднувати теоретичну підготовку з практичним досвідом, що сприяє формуванню активної громадянської позиції молоді.

Таким чином, політична освіта молоді в інформаційному суспільстві – це складний та багатовимірний процес. Вона стикається з низкою проблем, спричинених як внутрішніми недоліками освітньої системи, так і зовнішніми викликами інформаційного середовища. Водночас сучасні цифрові технології та розширення інформаційного простору відкривають нові можливості для її розвитку.

Загалом можна зробити висновок, що ефективна політична освіта є необхідною умовою формування свідомого громадянина, здатного критично мислити, приймати відповідальні рішення та активно брати участь у суспільно-політичному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Освітня політика (огляд порядку денного) / В. Андрущенко, В. Савельєв. Київ : Леся, 2010. 368 с.

2. Бровко К. А. Код нації: вплив медіа та соцмереж на індентичність молоді. *Утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану: стратегічні орієнтири та інноваційні практики* : Збірник наукових праць. 2025. с. 250-255.

3. Батіщева О. Громадянська освіта як інструмент формування громадянського суспільства в Україні: проблеми та шляхи їх подолання. *Актуальні проблеми громадянської освіти та виховання: український та зарубіжний досвід*. 2013. С. 9-15.

4. Верховна Рада України. Державна освітня політика: сутність поняття, системність, історико-політичні аспекти. URL: https://kno.rada.gov.ua/news/Publikatsiji/VI_skl/73363.html (дата звернення: 20.02.2026).

5. Ващенко К. О., Корнієнко В. О. Школа та її роль у процесі політичної соціалізації сучасної української молоді. *Політологія для вчителів.* URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/13vashenko_politologiya_dlya_vchitelya/133..htm (дата звернення: 02.02.2026).

6. Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду. *Наукові записки*. 2000. Т. 18. С. 31-36.

7. Дем'янчук О., Кравченко М. Політична освіта: місток між державою та громадянським суспільством. *Громадянське суспільство: Проблеми теорії та практики* : збірник статей. Київ : НаУКМА, 2008 С. 62-79.

8. Джолос О. Інформаційна та медійна грамотність – головна компетенція сучасної людини. *Medialiteracy.org.ua.* 2020. URL:

https://medialiteracy.org.ua/informatsijna-ta-medijna-gramotnist-golovna-kompetentsiya-suchasnoyi-lyudyny/ (дата звернення: 03.02.2026).

9. Журавський В. С. Державна освітня політика: поняття, системність, політичні аспекти. *Правова держава* : щорічник наукових праць. Вип. 14. Київ : 2003. С. 20-30.

10. Коляденко В. Поняття «інформаційне суспільство» у класичних і сучасних концепціях. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації* : український науковий журнал. 2013. № 2. С. 11-19.

11. Концепція політичної освіти в Україні. Інститут громадянської освіти Національного університету «Києво-Могилянська академія». 9 с. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=5b88aeec-0bb2-3df3-38ec-c3ba235b64af&groupId=252038 (дата звернення: 02.02.2026).

12. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 жовтня 2018 року № 710-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-р (дата звернення: 20.02.2026).

13. Ласкова-Ярмоленко А., Слинькова Т. Медіаграмотність в системі освіти: вимоги сучасності у сфері соціальної комунікації. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2024. URL: https://pi.iod.gov.ua/ojs/index.php/pi/article/view/36 (дата звернення: 01.02.2026).

14. Литвенко М. В. Політична соціалізація молоді України : бакалаврська робота. Спеціалізації : 052 Політологія / за заг. ред. Т. І. Неприцька. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. 47 с.

15. Малярчик К. М. Поняття та сутнісні характеристики державної освітньої політики. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2014. № 1. С. 134-144.

16. Морарь М. В. Місце і роль політичної освіти у формуванні політичної культури української молоді: теоретико-методологічний аспект. *Регіональні студії*. 2020. № 20. С. 98-102.

17. Малярчук Н. С., Корнієнко В. О. Проблеми політичної соціалізації молоді. Матеріали Всекраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Молодь в науці: дослідження, проблеми, перспективи (МН-2022)», Вінниця, 16-17 червня 2022 р. URL: https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/45764/14382.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 01.02.2026).

18. Поняття громадянської та політичної освіти. 2011. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/16964/ (Дата звернення: 12.02.2026).

19. Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації : монографія / за наук. ред. Л. О. Кияшко. Київ : Міленіум, 2014. 216 с.

20. Пробийголова Н. Політична освіта як складова політичної соціалізації молоді. *Політичний менеджмент*. 2008. № 1. С. 128-137.

21. Потіха О., Ніконенко В. Основні шляхи формування політичної культури студентів. *Матеріали наукової конференції Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя*. Тернопіль, 2019. С. 196-197.

22. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2017. № 38-39. Ст. 380.

23. Соціологія. Наука про суспільство / заг. ред. В. Андрущенко. Харків, 1996. 688 с.

24. Ситник О. Демократичний розвиток України : Матеріали конференції. Збірник наукових праць. Київ : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2006. 365 с.

25. Стралецька Л. Політична культура демократичного суспільства: стан і перспективи в Україні. Київ, 1998. 226 с.

26. Сівчук П. І. Проблеми соціалізації молоді в умовах соціально-політичних трансформацій. *Матеріали Міжнародної науково-технічної конференції «Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій»*. Тернопіль, 2018. С. 10-11.

27. Твердохліб Г. В. Медіаграмотність та цифрове громадянство. *Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції для студентів аспірантів, докторів наук, Харків, 16 травня 2024 р.* Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2024. С. 38-40.

28. Федорков О. М. Розвиток політичного світогляду молоді під впливом медіаресурсів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Психологія. Т. 31 (70). № 4. 2020. С. 253-259.

29. Чорнецький О. О. Онлайн соціальні мережі та їхній вплив на політичну участь громадян. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : «Питання політології». 2023. Вип. 44. С. 41-48.

30. Якименко Ю., Биченко А., Замятін В. Політична освіта в Україні: стан і перспективи удосконалення. Київ : Заповіт, 2019. 146 с.

31. Dimitrova D. V., Bystrom D. The Effects of Social Media on Political Participation and Candidate Image Evaluations in the 2012 Iowa Caucuses. *American Behavioral Scientist*. 2013. № 57 (11). P. 1568-1583.

32. Mahmood S., Awan Dr. Role of social media in activation of youth in politics. 2019. P. 718-742.

33. Ohme J. 2019. When Digital Natives Enter the Electorate: Political social media use among first-time Voters and its effects on Campaign Participation. *Journal of Information Technology & Politics*, 2019. № 16 (2). P. 119.

34. Siegel-Stechler K., Hilton K., Medina A. Youth Rely on Digital Platforms, Need Media Literacy to Access Political Information. *CIRCLE: Center for Information & Research on Civic Learning and Engagement*. 2025. URL: https://circle.tufts.edu/latest-

research/youth-rely-digital-platforms-need-media-literacy-access-political-information (дата звернення: 01.02.2026).

35. UNESCO. Digital Citizenship Education: Overview and New Perspectives. Paris : UNESCO, 2019. URL: https://unesdoc.unesco.org (дата звернення: 20.02.2026).

36. Vitak J., Zube P., Smock A., Carr C. T., Ellison N., Lampe C. It’s Complicated: Facebook Users' Political Participation in the 2008 election. *Cyber Psychology, Behavior, and Social Networking*. 2011. № 14 (3). P. 107-114.